

کتابشناسی توصیفی اخلاق و آداب اسلامی

بخش اول

ابوالحسن مطلبی

یادآوری چند نکته

ترجمه فارسی چاپ شده نظیر «تحف العقول»، در بخش فارسی آورده شده است.

۵- شایان ذکر است که به رغم عنوان مقاله (که منحصر به شناساندن کتابهای اسلامی درباره اخلاق است)، بخش کوتاهی - برای مزید فایده - از آثار متفکران غیر مسلمان را نیز افزوده ایم.

۶- در این مقال شناساندن مقاله هایی که درباره اخلاق اسلامی نوشته شده است، مدنظر نبوده و فرصت مجال آن هم فراهم نشده است؛ جز اندکی معدود که در پایان این مقاله آورده ایم.

۷- در میان آثاری که برشمردیم، معلم بزرگ اخلاق و مهذب نفوس، حضرت امام خمینی - قدس الله نفسه الزکیه - خواندن آثار شیخ بهائی، مجلسین (محمد تقی و محمدباقر)، میرزا جواد ملکی تبریزی و نراقین (ملا احمد و ملا محمد مهدی نراقی) را توصیه فرموده و غفلت از مطالعه آثار سودمند آنان را موجب تأسف و حسرت دانسته اند.

۸- بدیهی است با صرف مطالعه چند کتاب اخلاقی نمی توان متخلق و متأدب به اخلاق و آداب اسلامی شد؛

۱- در تهیه این کتابنامه علاوه بر مراجعات مکرر به کتابخانه های عمومی و احیانا استفاده از کتابخانه های شخصی، از مجلات و نشریات معتبر نیز استمداد شده است، به ویژه کتابخانه م کزی آستان قدس رضوی.

۲- این وجیزه که به عنوان «کتابشناسی ...» تقدیم می گردد نتیجه استقراء تام نبوده و اندکی از بیشمار کتبی است که در این زمینه تألیف شده است ولی سعی شده، حتی المقدور، کتابهای مفید معرفی شود.

۳- واضح است که نگارنده ادعای صحت تمامی کتابهای یادشده را ندارد و یا در مقام تأیید همه مؤلفان، مصححان، مترجمان و ناشران نامبرده نیست و پنداست که این، با اهداف کتابشناسی مغایرت ندارد.

۴- در بخش کتابهای فارسی به برخی از منتهای فارسی که نامی عربی دارد، برمی خوریم مانند: «سراج الشیعة فی آداب الشریعة» و یا «انیس الناس فی الاخلاق» که هر دو به فارسی است و در همان بخش درج شده است. همچنین بعضی از کتابهای عربی که متن آن همراه با

عمل و تداوم و داشتن استاد اخلاق لازم است. به گفته حافظ:

به کسوی عشق منه بی دلیل راه قدم
که من به خوبستن نمودم صد اهتمام و نشد

شبان وادی ایمن گنهی رسدیه مراد
که چند سال زجان خدمت شعیب کند
و یا به تعبیر مولوی:

هر که در ره بی قلاووزی رود

هر دو روزه راه صد ساله شود

۹- به اقتضای معمول در کتابشناختی و برای اختصار، عناوین و القاب مؤلفان نیامده و تنها به اسم کوچک و شهرت اکتفا شده است. امید آنکه بی حرمتی تلقی نگردد.

در پایان امید است آنچه ارائه می گردد، گامی باشد در جهت تخلّق هر چه بیشتر امت اسلامی به مکارم اخلاق؛ چیزی که جامعه امروز بیش از پیش بدان نیازمند است، و وسیله ای باشد برای پژوهشگرانی که در مسائل اخلاقی قصد تحقیق دارند و همه کسانی که به فکر فلاح و رستگاری و سعادت دنیا و آخرت خویشند. **اللَّهُمَّ هَبْ لَنَا مَعَالِيَ الْأَخْلَاقِ وَلَا تَدْعَ خَصْلَةَ تُعَابٍ مِّنَّا إِلَّا أَصْلَحْتَهَا**^۳

۱- متون اخلاقی دانشمندان اسلامی

الف: کتابهای فارسی

۱- آداب تعلیم و تعلم در اسلام. سید محمد باقر حجتی.

(چاپ دوازدهم: تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی،

۱۳۶۴). سی و یک + ۷۷۱ ص، وزیری.

این کتاب ترجمه «منیة المرید» شهید ثانی است.

۲- آفتاب حقیقت. سید مجتبی نوربخش بروجردی.

(تهران، بی نا، ۱۳۳۸).

این کتاب مجموعه ای است شامل جمله ای از آیات و اخبار و گفتار بلغا درباره اتفاق و سخا و وجود و دستگیری مستمندان و مرتب بر ده باب که به سال ۱۳۷۸ ق در مشهد تألیف آن خاتمه یافته است. (فهرست کتابخانه آستان قدس رضوی،

ج ۶، ص ۴۸۸).

۳- آفرینش و خوشبختی دو جهان. علی زاخری. (تبریز،

چاپخانه خورشید، ۱۳۴۰).

این کتاب ترجمه کتاب «تفصیل النشأتین و تحصیل السعادتین» زاغب اصفهانی است. (فهرست کتابخانه آستان قدس رضوی، ج ۶، ص ۴۸۸).

۴- آیین پزشکی یا پندنامه اهوازی. ترجمه محمود نجم آبادی. (تهران، چاپخانه مجلس شورای اسلامی، ۱۳۲۰).

این رساله و صایای بقراط در اخلاق پزشکی است. (فهرست مذکور)

۵- آیین دوستی و مردم داری. محمد باقر بهبودی. (مشهد، چاپخانه خراسان، ۱۳۴۴).

این کتاب ترجمه و اقتباس لطیفی است از کتاب «کیف تکسب الاصدقاء» نوشته سید محمد حیدری که در آن آداب دوستی و دوستیابی طبق دستور شریعت اسلامی تحقیق شده است. (فهرست یادشده، ص ۴۸۶، ۵۵۸).

۶- آیین رهروان. احمد مدرس خوشنویس. (بی جا، بی نا، بی تا).

این رساله خلاصه ای است از شرح منازل السائرين کاشانی. (فهرست پیشین، ص ۴۸۷).

۷- آیین زندگی و درسهای اخلاق اسلامی. جواد تهرانی. (چاپ دوم: قم، در راه حق، ۱۳۶۰). ۱۳۵ ص.

۸- آینه رستگاری. (ترجمه مرآت الرشاد

حاج شیخ عبدالله مامقانی). ترجمه سید ابوالفضل حسینی. (تهران، چاپخانه بوذرجمهری، ۱۳۳۲). ۲۳۲ ص.

۹- ابواب الجنان. رفیق الدین محمد بن

ملافتح الله قزوینی. (تهران، چاپخانه کربلایی محمد حسین، ۱۲۸۸ ق). ج ۱، سنگی.

مؤلف از شاگردان ملاخلیل قزوینی و از وعاظ پرهیزکار و فضلا و بلغای دوره شاه عباس دوم و شاه سلیمان صفوی است. این کتاب از مؤلفات معتبر معروف در پند و مواعظ و اخلاق، و مطالب آن مستفاد از قرآن مجید و احادیث خاندان عصمت است و مشتمل است بر اشعار و حکایت؛ و به خوبی و لطف عبارت و تفتن در بلاغت ممتاز است و از نمونه های نثر خوب آن عصر به شمار می آید و آن را به نام شاه عباس صفوی دوم

۱۶- اخلاق از نظر همزیستی ارزشهای انسانی. محمدتقی فلسفی. (چاپ دوم: تهران، هیأت نشر معارف اسلامی، ۱۳۳۶). ۴۴۸ ص.

افرادی که به ترکیه نفس و سلامت فکر خویش علاقه دارند و می خواهند از ملکات حمیده و صفات پسندیده برخوردار باشند، می توانند از این کتاب آموزنده و مفید استفاده کنند، بعضی از عیوب و نقایصی که دارند بشناسند و با پیروی از تعالیم الهی موجبات اصلاح خود را فراهم آورند. (مقدمه هیأت ناشر، ص الف-ب).

۱۷- اخلاق اسلامی. محمدعلی سادات. (چاپ اول: انتشارات واحد فوق برنامه بخش فرهنگی دفتر مرکزی جهاد دانشگاهی، ۱۳۶۴). ۳۶۵ ص، وزیری.

۱۸- اخلاق اسلامی. محیی الدین حائری. (قم، انتشارات اسلامی، بی تا)، ۱۲۸ ص.

۱۹- اخلاق جلالی. (لوامع الاشراف فی علم الاخلاق). سیدجلال الدین محمدبن اسعد دوانی. (لکهنو، بی تا، ۱۳۳۷ق). سنگی، ۳۴۸ ص، وزیری. (ر. ک: لوامع الاشراف).

۲۰- اخلاق جنسی در اسلام و جهان غرب. مرتضی مطهری. (تهران، صدرا، بی تا)، ۸۸ ص.

۲۱- اخلاق حسنه. ملامحسن فیض کاشانی. ترجمه محمدباقر ساعدی. (تهران، پیام آزادی، ۱۳۶۲)، ۲۷۵ ص.

یکی از محاسن کتاب در این است که فضائل اخلاقی در کنار ردائل اخلاقی بیان گردیده و در کنار اخلاق نظری، اخلاق عملی نیز بیان شده است و راههای عملی آراسته شدن به فضایل اخلاقی به دنبال راههای عملی تخلیه روح و نفس از ردائل اخلاقی آمده است و دستورالعمل مفید جهت خودسازی و ترکیه نفس می باشد. ۶-۷ ص.

۲۲- اخلاق روحی. عطاء الله روحی. (تهران، چاپخانه مجلس شورای اسلامی، ۱۳۱۶).

این کتاب مجموعه ای است در اخلاق و آداب و مواعظ، شامل آیات و احادیث و اشعار و حکایات و حاوی مطالب جدید و قدیم این فن. مطالب عمده آن در ده بخش ترتیب یافته: چگونگی اخلاق، خداپرستی، راستی، سبکی و عمل، شجاعت، عزم و اراده، میهن پرستی، عاطفه، عدل و انصاف، دنیادوستی (ر. ک: فهرست پیشین، ص ۴۹۶).

معنون داشته است. کتاب به عدد درهای بهشت، بر هشت باب ترتیب یافته ولی عمر مؤلف و فاء به اتمام آن نکرده است. این جلد مکرراً چاپ شده و جلد دوم و سوم آن تاکنون به زیور طبع درنیامده است. (ر. ک: فهرست پیشین ص ۳۷۴-۳۷۵، ۴۸۸).

۱۰- احیاء علوم الدین. محمدبن محمد غزالی. ترجمه مؤیدالدین محمد خوارزمی. به کوشش حسین خدیو جم. (تهران، بنیاد فرهنگ ایران، ۱۳۵۷).

مرحوم همایی درباره این کتاب گفته است: «بزرگترین ره آورد غزالی بعد از سفر ده ساله در بیت المقدس، کتاب احیاء العلوم است که در کتب اخلاقی نظیر ندارد و هر کس پس از غزالی در علم الاخلاق چیزی نوشته از این کتاب استفاده و اقتباس یا تقلید صرف کرده است» (غزالی نامه، ص ۱۴۵). و نیز ر. ک: المحجة البيضاء.

۱۱- اخلاق. احمد امین مصری. ترجمه محمدصادق ستوده. (تهران، چاپخانه تابان، ۱۳۱۲)، ۳۲ ص.

۱۲- اخلاق. محمود شلتوت. ترجمه سیدخلیل خلیلیان. (تهران، شرکت انتشار، ۱۳۴۴). ۱۲۲ ص.

۱۳- اخلاق اجتماعی. (تفسیر سوره حجرات). تقریر مرتضی شستری. تحریر مرتضی رادمنش. (تهران، بنیاد قرآن، ۱۳۶۱). ۱۲۹ ص.

۱۴- اخلاق اجتماعی. شیخ محمد علی بن محمد حسن تهرانی معروف به کاتوزیان. (تهران، چاپخانه علمی، ۱۳۳۹ق). سنگی.

این کتاب که موسوم است به دانش افزار و به نام اخلاق اجتماعی نشر یافته، مجموعه مختصری است مرتب بر ۲۹ باب در مطالب خداپرستی و دیانت و پرهیزگاری و نوع پروری، وجدان و انصاف و عزم و همت و وظیفه شناسی و ... نخست هر مطلبی را که عنوان داشته، به تعریف آن پرداخته و سپس شاهد تاریخی آورده. (ر. ک: فهرست پیشین، ص ۴۹۵).

۱۵- اخلاق از نظر حکیم فارابی. زین العابدین کاظمی آذربایجانی. (اصفهان، چاپخانه اصفهان، ۱۳۲۶).

این کتاب در بیان مبانی فلسفه اخلاقی حکیم ابونصر فارابی دو نهاد اخلاق و تربیت فردی و اجتماعی است؛ با مقدمه ای در ترجمه احوال او و تاریخچه سیر فلسفه. (ر. ک: فهرست پیشین، ص ۴۹۹).

- ۲۳- اخلاق زندگی . احمد صادقی اردستانی . (قم) دارالنشر، بی تا) ۳۹۰ ص
- ۲۴- اخلاق شریعتی . محمدتقی شریعتی . (مشهد، چاپخانه زوار، ۱۳۲۵).
- مختصری است مطابق برنامه سال چهارم و پنجم و ششم دبستان.
- ۲۵- اخلاق غزالی . مدرس گیلانی . (تهران، مؤسسه مطبوعاتی عظامی، بی تا)، ۱۸۹ ص.
- این کتاب حاوی ۳۵۰ حکایت اخلاقی است که از «کیمیای سعادت» اخذ شده و تلخیص گردیده است.
- ۲۶- اخلاق فرماندهی . آیت ا... حسین مظاهری، (قم، انتشارات شفق، ۱۳۶۴)، دو مجلد، ج ۱، ۱۲۸ ص.
- ۲۷- اخلاق کسارگزاران در حکومت اسلامی . آیت الله جوادی آملی . (چاپ اول: تهران، مرکز نشر فرهنگی رجاء، ۱۳۶۶). ۲۲۰ ص.
- ۲۸- اخلاق کمالی . سید محمد عصار . (تهران، بی نا، ۱۳۴۲ ق).
- این کتاب به طور گفتگوی آقا کمال و معلمش است که به خامه روان نگارش یافته . (ر.ک: فهرست پیشین، ص ۴۹۷).
- ۲۹- اخلاق محتشمی . خواجه نصیرالدین طوسی، با دیباچه و تصحیح محمدتقی دانش پژوه [به انضمام سه رساله دیگر از خواجه: ۱- ترجمه الادب الوجیز للولد الصغیر ابن مقفع ۲- رساله ای در تولا و تبراً ۳- مقاله فی فضائل امیرالمؤمنین علی - علیه السلام]. (تهران، دانشکده علوم معقول و منقول، ۱۳۴۹)، ۵۹۰ ص.
- این کتاب به گفته مصحح آن به شیوه شیعی باطنی نوشته شده و درست مانند اخلاق ناصری جنبه فلسفی و اخلاقی دارد ولی جنبه عملی آن می چرید و برای وعظ و دعوت و پند و اندرز و اصلاح اعمال و احوال ساخته شده و بسیاری بجاست که اندرزگران و پندگویان از چنین کتابی که از خامه دانشمندی ارجمند و خردمندی شیعی امامی تراویده بهره بگیرند . . . (سراغاز، ص ۲).
- ۳۰- اخلاق محسنی . (جوهر الاسرار). کمال الدین ملاحسین کاشفی، متوفای ۹۱ ق. (تهران، بی نا، ۱۳۲۶ ق). سنگی، ۳۱۰ ص، رقی.
- ۳۱- اخلاق مدنی . ملا عبدالرسول مدنی

- کاشانی . (کاشان، چاپخانه عرفان، ۱۳۱۹).
- این کتاب مرتب است بر مقدمه ای (در علم و آداب تعلیم و خلقت و قوای انسانی) و چهار باب در بیان قوه عاقله، عدل، قوه شهویه و غضبیه و خاتمه در معالجه امراض خلقی . (ر.ک: فهرست پیشین، ص ۴۹۸).
- ۳۲- اخلاق ناصری . خواجه نصیرالدین طوسی، تصحیح و توضیح محتبی مینوی و علیرضا حیدری . (چاپ دوم: تهران، خوارزمی، ۱۳۶۰)، ۶۱۹ ص.
- این کتاب نسخه ای است از اخلاق ناصری که به روش علمی تهیه شده است . این چاپ علاوه بر متن کتاب اخلاق ناصری دارای تعلیقات، فهرست اشعار و مصراعهای عربی، فهرست آیات و احادیث، فرهنگ لغات فارسی و جمله های عربی، فرهنگ اصطلاحاتی که در کتاب تعریف آنها نیامده، فرهنگ اصطلاحات (فارسی به انگلیسی و بالعکس) و فهرست موضوعات کتاب و فهرست نامها و مأخذ است . برای اطلاع از نقد این کتاب ر.ک: راهنمای کتاب، سال ۲۱، شماره های ۵، ۷ (مرداد، مهر ۱۳۵۷)، محمدتقی دانش پژوه.
- ۳۳- اخلاق و راه سعادت . اقتباس و ترجمه از طهارة الاعراق ابن مسکویه، به قلم یکی از بانوان ایرانی [حاجیه بی بی نصرت امین]. (اصفهان، ثقفی، بی تا)، ۳۶۲ ص.
- ۳۴- اخلاقیات الفتح . (نشر حامد). هـ + ۵۴ ص، جیبی.
- ۳۵- اخلاق یا دستور زندگانی . احمد سعادت . (چاپ هفتم: تهران، چاپخانه حاج عبدالرحیم، ۱۳۴۳ ق).
- مختصری است طبق برنامه فرهنگ وقت برای نوآموزان سال اول و دوم دبستان . (ر.ک: فهرست پیشین، ص ۴۹۵).
- ۳۶- ارأة الطریق . حاج شیخ عبدالرسول گمبستان یزدی . (تهران، بی نا، ۱۳۸۲ ق).
- کتاب مجموعه ای است در اخلاق و عقاید . (ر.ک: فهرست پیشین، ص ۵۰۱).
- ۳۷- اربعین حدیث . (مجموعه آشنایی با اخلاق اسلامی). امام خمینی - قدس سره الشریف - (تهران، انتشارات طه، ۱۳۶۶). دو مجلد (۳۲۷+۳۱۴ ص).
- ۳۸- ارشاد القلوب . ابو محمد حسن بن محمد ابی الحسن دیلمی . تصحیح محمد باقر بهبودی . (تهران، کتابفروشی اسلامیة، ۱۳۵۵). ج ۱ (اخلاقیات). ترجمه

سید عبدالحسین رضائی، ۴۸۰ ص.

۳۹- الف نهار و آداب العیش. میرزا محمد ملک الکتاب. (بمبئی، بی تا، ۱۳۱۳ق). ج ۱، سنگی.

این کتاب مجموعه ای است در عقاید و اخلاق و موعظه که به طور درس و گفتار روزانه معلم به شاگرد نگاشته. این جلد از گفتار روز اول تا روز ۲۵۰ را شامل است. (ر.ک: فهرست پیشین، ص ۵۰۳).

۴۰- انتخاب. محمد حسین بن حاج شمس الدین. (تهران، بی تا، ۱۲۹۴ق). سنگی.

این کتاب ترجمه به معنی کتاب «آداب العرب و الفرس» ابن مسکویه است با حذف برخی عبارات و تلخیص مطالب. در آخر کتاب گفتاری از حکیم بابا افضل کاشانی الحاق کرده است. (ر.ک: فهرست پیشین، ص ۵۰۴).

۴۱- انوار التحقیق. علی بن طیفور بسطامی. (شیراز، ۱۳۵۱ق).

کتاب مجموعه ای است در گفتار نغز و مسیحا حواجه عبدالله انصاری. وی این عبارات و مقالات را از امالی متفرقه حواجه جمع و مرتب در عنوان سه مقاله نموده و بر آن دیباچه نگاشته و فهرستی بر آن ترتیب داده و به این نام نامیده است. عنوان مطالب: مقاله اول مبنی بر ادای مناجات (ضمن دو مکالمه). مقاله دوم محتوی بر وصیت به پیروی اصحاب و تبعیت از باب حال مشتمل بر دوازده مخاطبه (در دوری از دنیادوستی و توحید و طاعت حق تعالی، مراتب درویشی، مراتب تیکویی، عشق، سلوک، هدایت به راه دین و آخرت. مقاله سوم منظوری بر مواعظ ارجمند و نصایح دلپسند (شامل دوازده موعظه). (ر.ک: فهرست پیشین، ص ۳۸۸، ۵۰۵).

۴۲- انیس الناس فی الاخلاق. شیخ جاع. به کوشش ایرج افشار. (تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۵۰). ۲۲۲ ص.

این کتاب به سال ۸۳۰ق تألیف شده و بسیاری از مطالب آن از کتابهای معروف مانند قابوسنامه، کلیله و دمنه، گلستان، بوستان، مثنوی مولانا، خمسه نظامی و اشعار شاعرانی چون فردوسی، سعدی، حافظ، اوجدی و آثار و اشعار دیگر از این دست، برگرفته شده است. (با استفاده از مقدمه کتاب، ص ۱۶).

۴۳- اوصاف الاشراف. خواجه نصیر الدین طوسی، به انضمام هفت بند حلاج، و صایای غجدوانی. تصحیح و توضیح نجیب مایل هروی. (مشهد، انتشارات امام، ۱۳۶۱)، ۲۹۱ ص.

۴۴- ایدئولوژی و اخلاق. محمدرضا فشاھی. (چاپ اول: انتشارات گوتنبرگ، ۱۳۶۰). ۷۸ ص، رقی.

۴۵- ایقاظ. شیخ ابراهیم بن محسن کاشانی. (تهران، بی تا، ۱۳۱۷ق). سنگی.

این رساله، سه رشته نگارش است در موعظه توانگران و شهریاران و علما که به ضمیمه رساله مباحثه النفس حاج ملا احمد کوزه کنانی و رساله بشارات چاپ شده است. (ر.ک: فهرست پیشین، ص ۵۰۶، ۵۶۰).

۴۶- برنامه سعادت. ترجمه «کشف المحجبه لثمره المهججه» ابن طاووس - قدس سره، مسترجم: سید محمد باقر شهیدی. (بی جا، کتابفروشی مرتضوی، بی تا). ۳۰۷ ص.

سید ابن طاووس این کتاب را به عنوان وصیت به فرزندش تألیف نموده. علامه تهرانی درباره آن گفته است:

«الحق اسمی است که از آسمان نازل شده زیرا که متکفل سعادت دارین و عمل کننده به آن سعادت مند نشأتین است و با این کوچکی بر کتابهای بزرگی که در اخلاق و سیر و سلوک نوشته شده است فضیلت و برتری دارد و چون به انصاف بنگری سالک الی الله را از سایر کتب از قبیل احیاء و شفاء و اسفار بی نیاز نماید.»

۴۷- بشارات. شیخ ابراهیم کاشانی. (تهران، بی تا، ۱۳۱۷ق).

این رساله در پند و بیان و ظایف طبقات علما و سیلاطین و توانگران و نیازمندان است. و به ضمیمه رساله مباحثه النفس چاپ شده. (ر.ک: فهرست پیشین، ص ۵۰۷-۵۶۰).

۴۸- بنیادهای اخلاق اسلامی. عبدالله شیرازی. ترجمه حسین بهجو. (تهران، دین و دانش، ۱۳۶۴). ج ۱، ۲۳۲ ص.

۴۹- پرواز در ملکوت. (کلمات طریقتیه). حاج شیخ عباس قمی. (قم، در راه حق، ۱۳۶۵). ۶۲ ص.

۵۰- پند تاریخ. موسی خسروی. (مشهد، چاپخانه طوس، ۱۳۳۹). ج ۱ و ۲؛ (قم، چاپخانه علمیه، بی تا)، ج ۳؛ (چاپ دوم: مشهد، چاپخانه طوس، ۱۳۴۰). ج ۴ و ۵.

این کتاب از مجموعه های مرتب در اخلاق و پند است.

عناوین اصول و فصول اخلاق نیک و بد را با دلایل سمعی و استشهاد به حکایات تاریخی تا قلمی روان در پنج جلد بیان کرده و هر جلد دارای فهرست مطالب است. (ر. ک. فهرست پیشین، ص ۵۰۷-۵۰۸).

۵۱- بند صالح. صالح علیشاه حاج شیخ محمد حسن گنابادی، (تهران، چاپخانه مجلس، ۱۳۱۸).

این رساله در آداب و اخلاق و رفتار و سلوک است. (ر. ک. فهرست پیشین، ص ۵۰۸).

۵۲- بندنامه. منسوب به ابو حامد محمد غزالی. (تهران، مطبعة ۱۳۱۱).

این رساله، نگارشی است در نصیحت به طور مخاطب «ای عزیز». در مقدمه رساله آمده است که غزالی این رساله را در پاسخ یکی از ملوک که خواهش بندنامه ای به عبارات روان کرده بود، نگاشته است. صحت انتساب این رساله به غزالی محل تأمل است. (ر. ک. فهرست پیشین، ص ۵۱۰).

۵۳- تازیانه سلوک. شیخ احمد غزالی، تصحیح حاج سید نصرالله تقوی. (تهران، چاپخانه مجلس، ۱۳۱۹). این اثر، نامه بلیغی است از شیخ احمد غزالی به مریدش عین القضاة همدانی. این نامه در طرائق الحقائق (ج ۲، ص ۲۵۴) به نام رساله عینیه ضبط گشته. (ر. ک. فهرست پیشین، ص ۵۱۱).

۵۴- تحفه. مقدمه، تصحیح، حواشی و فهارس از محمدتقی دانش پژوه. (تهران، شرکت تابان، ۱۳۴۱).

مؤلف از فضلالی نیمه اول سده هشتم قمری است و این کتاب را به نام نصره الدین احمد بن یوسف شاه... معنون داشته است. این کتاب در سیاست مدن و آداب ملوک و شرایط کشورداری است مرتب بر ده باب، شامل مواعظ و اندرز و سخنان شهریان و یک باب آن در تاریخ اسلام تا انقراض دوره عباسی. و از نمونه های نثر فارسی خوب عهد مغولی است. (ر. ک. فهرست پیشین، ص ۵۱۱-۵۱۲).

۵۵- تحف العقول عن آل الرسول. ابی محمد الحسن بن علی بن الحسین شعبه الحرانی. با ترجمه فارسی. تصحیح علی اکبر غفاری. (تهران، کتابفروشی اسلامیة، ۱۳۸۴ق).

این کتاب حاوی سنن و آداب مذهب و هشدارهای ائمه معصومین - علیهم السلام - و مواعظ سودمند آنان است.

۵۶- تحفة الملوك. سیدجعفر کشفی. (تبریز، چاپخانه

محمد حسین، ۱۲۷۳ق) سنگی

این کتاب استدلالی و شامل نکاتی است که در جمله ای از مؤلفات دیگر نیست. برخی از عناوین آن عبارت است از: در بیان حقیقت عقل، در کیفیت ارتباط و تعلق عقل به موجودات، در خواص و آثار عقل (اصول و فروع خصایل و فضایل و ردایل اخلاقی و چگونگی به دست آوردن و زدودن آنها)، شمه ای از آثار و حکم عقل که متعلق به امور معیشت و تدبیر رعیت (تدبیر منزل و سیاست مدن) است. در فصول آخر کتاب، عهدنامه مالک اشتر آمده. (ر. ک. فهرست پیشین، ص ۵۱۳).

۵۷- تحفة الوزراء. جلال الدین محمد اصفهانی، به همت

حاج سید نصرالله تقوی. (تهران، چاپخانه مجلس، ۱۳۱۴) رساله ای است مشتمل بر چهل باب و هر بابی متضمن چهار بند که به نام (چهل باب) نیز خوانده می شود. (ر. ک. فهرست پیشین، ص ۳۹۷ و ۵۱۳).

۵۸- تحلی. کریم محمود حقیقی. (چاپ اول: شیراز، انتشارات نوید، ۱۳۶۹)، ۲۲۵ ص، رقی.

۵۹- تدبیر منزل. سید حسن مشکان طبیبی. (تهران، بی تا، ۱۳۱۷).

این رساله مختصری است که در سال تحصیلی ۱۳۱۶-۱۳۱۷ در بنگاه وعظ و خطابه تهران درس گفته. (ر. ک. فهرست پیشین، ص ۵۱۴).

۶۰- تذکرة الاولیاء. فریدالدین عطار نیشابوری. به تصحیح نیکلسن. (چاپ دوم: تهران، مولی، ۱۳۶۱). دو جلد در یک مجلد، ۹۰۰ ص.

۶۱- تذکرة المتقین. ملاحسینقلی همدانی و دیگران (حاج شیخ محمد بهاری، سید احمد کر بلائی). گردآورنده: شیخ اسماعیل تبریزی (نائب). (قم، بی تا، مصطفوی)، ۲۴۰ ص.

کتاب شامل آداب حج و مراقبه و توبه و نامه هایی در مواعظ و سلوک است. بزرگانی چند خواندن و عمل کردن به دستورالعملهای این کتاب را توصیه کرده اند.

۶۲- تشویق السالکین. منسوب به مولانا محمدتقی مجلسی. سنگی (تبریز، بی تا، ۱۳۱۱ق).

این رساله در سلوک و سالکان حقیقی و ذکر گفتار جمله ای از علمای سلف در این باره است. صحت انتساب این رساله به مجلسی اول معلوم نیست. (ر. ک. فهرست پیشین،

ص ۵۱۷-۵۱۸).

۶۳- تلبیس ابلیس. ابن جوزی. ترجمه علی‌رضا ذکاوتی قراگزلو. (تهران، مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۶۸)، ۳۲۱ ص، وزیری.

این کتاب در واقع اثری است در روانشناسی اخلاق که در آن تسویلات نفسانی و فریبه‌های شیطانی به خوبی افشا شده و در مجموع تصاویر زنده‌ای از بازیهای نفس و هوا و هواجس بشری نموده گردیده. (ر. ک: مجله آینه پژوهش، شماره ۳، ص ۴۲).
۶۴- تذهیب الاخلاق. یحیی بن عدی بن حمید بن زکریا. یا مقدمه، تصحیح، ترجمه و تعلق محمد دامادی. (تهران، مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی، ۱۳۶۵). بیست و هفت + ۱۰۶ وزیری.

۶۵- جواهر الاخلاق. سید محمد تهرانی. (تهران، چاپخانه سید مرتضی، ۱۳۲۵ ق).

کتاب مجموعه‌ای است در آداب و اخلاق و مواعظ شامل آیات و اخبار و احادیث و ادعیه و اشعار و داستان مرتب بر ۱۱۰ فصل. (ر. ک: فهرست پیشین، ص ۵۲۰).

۶۶- جهاد با نفس. حسین مظاهری. (قم، دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۱۳۵). ج ۱، ۱۹۱ ص.

۶۷- چرا گناه می‌کنم؟ ابوتراب هدایی. (تهران، چاپخانه تابان، ۱۳۲۲). ج ۱؛ (همدان، چاپخانه میهن، ۱۳۲۶). ج ۲. نگارش ساده و مختصری است در مواعظ. (ر. ک: فهرست پیشین، ص ۵۲۱).

۶۸- حقوق بشر. احمد جواهری بروجردی. (باختران، بی‌نا، ۱۳۲۷).

رساله مختصری است درباره‌ی جمله‌ای از آداب و وظایف. (ر. ک: فهرست پیشین، ص ۵۲۳).

۶۹- حیات جاوید در علم اخلاق. محمدمتقی آملی. (چاپ سوم، تهران، کتابفروشی مرتضوی، ۱۳۶۵)، ۲۰۰ ص.

۷۰- خردنامه باغ ارم. حسین سعیدی. (تهران، چاپخانه علمیه، ۱۳۴۵ ق). سنگی.

این کتاب از جوامع اخلاقی ادبی است مرتب بر چهار جلد که جمعا موسوم است به «باغ ارم در آداب عجم». جلد اول آن را موسوم داشته به «خردنامه»، شامل گفتار دانایان و بلغاء مرتب بر عنوان چهارده گلزار (در عقل و علم و آداب و جبر و تفویض و مواعظ ملوک و خدام و سیاسات، تربیت زنان، حفظ

امانت و اسباب کار، حیاء و عصمت و نجابت، حرمت غیبت و سخن چینی و دورنگی، آداب معاشرت، مدح غنا و دستور کسب، ستایش مسافرت، توقف در وطن، شتاب، آهستگی و غیر آن. (فهرست پیشین، ص ۵۴۲).

۷۱- خزان و بهار. محمد شریف کاشف. (تبریز، بی‌نا، ۱۲۷۶ ق).

این کتاب در بیان جمله‌ای از صفات و اخلاق حمیده است که هر یک از آنها را عنوان داشته و مختصری درباره‌ی آنها آورده و سپس به مناسبت، داستانی منتخب از کتاب «فرج بعد از شدت» و غیره و اشعار اثر طبع خود را ذکر نموده است و به خامه ادبی متکلف نگاشته و جنبه ادبی آن، غالب بر جنبه علمی است و از نمونه‌های نشر ادبی سده ۱۱ ق است. (فهرست پیشین، ص ۵۲۴).

۷۲- خصال. محسن شفایی. (تهران، چاپخانه عالی، ۱۳۲۲)، ج ۱؛ (تهران، چاپخانه نقش جهان، ۱۳۲۹)، ج ۲؛ (تهران، چاپخانه نقش جهان، ۱۳۳۵)، ج ۳؛ (تهران، نقش جهان، ۱۳۴۱). ج ۴.

این کتاب جامع مبانی قدیم و جدید و ادله و شواهد سمعی و ذوقی است. جلد اول در فلسفه اخلاق و بیان وظایف شخصی و بیان خوبیهای خوب و بد است. جلد دوم در بیان پاره‌ای از وظایف شخصی نسبت به دیگران است؛ مانند: کبر، دروغ، غیبت، سخن چینی، غضب، سیاست مذمومه، ارتشاء و غیر آن. جلد سوم که به نام «کفه مسئولیت» است، در بیان اشرقیات انسان، عقاید راجع به روح، سعادت و شقاوت، هدف مکتب اخلاق و امر به معروف و نهی از منکر و پاره‌ای از آداب و اخلاق و حقوق است. جلد چهارم در باب تدبیر و تربیت اولاد است که به تفصیل نگاشته و دارای فهرست مطالب است. (ر. ک: فهرست پیشین، ص ۵۲۵).

۷۳- خلاصه معراج السعاده یا المقالات العلیه در علم اخلاق. حاج شیخ عباس قمی. (قم، در راه حق، ۱۳۶۵). ۲۴۸ ص.

مرحوم حاج شیخ عباس قمی نظر به اهمیت کتاب شریف معراج السعاده آن را خلاصه کرده، در این باره می‌نویسد:

«چون آن کتاب شریف کثیر الحکم و پرورن است و همواره داشتن آن در همه حال، خصوصاً از برای غالب مردم معتبر بلکه متعذر است لهذا این بنده غالب مطالب آن را به طریق

اختصار در این رساله در ضمن چند مقامات در آورده تا آنکه حمل و نقل آن از برای هر کسی سهل و آسان باشد. (کتاب حاضر، ص ۴)

۷۴- خودسازی: اسدالله بیات. (چاپ سوم: بخش از انتشارات سروش، ۱۳۶۷). ۱۵۰ ص، رقعی.

۷۵- خودسازی یا تزکیه و تهذیب نفس: ابراهیم امینی. (قم، انتشارات شفق، ۱۳۶۷). ۲۴۸ ص.

۷۶- خودشناسی برای خودسازی: محمد تقی مصباح یزدی. (قم، در راه حق، بی تا). ۱۲۸ ص.

۷۷- خوشبختی در زندگی فردی و اجتماعی: حاج شیخ محمد حسین نیتی زنجانی. (بی جا، بی نا، بی تا). ختم تألیف ۱۳۸۲ ق.

مجموعه ساده و مختصری است در آداب و پند همراه با فهرست مطالب. (ر. ک: فهرست پیشین، ۵۲۶).

۷۸- داستان راستان: مرتضی مطهری. (تهران، صدرا، بی تا) دو جلد، جیبی.

مؤلف به منظور هدایت و ارشاد و تهذیب اخلاق عمومی داستانهایی سودمند از کتب تاریخ و حدیث استخراج کرده، این داستانهایی علاوه بر آنکه عملاً می تواند راهنمای اخلاقی و اجتماعی سودمندی باشد، معرف روح تعلیمات اسلامی نیز هست. (مقدمه کتاب).

۷۹- دانش و اخلاق: ولی الله نصر. (قم، چاپخانه حکمت، ۱۳۳۹).

این مجموعه شامل این مطالب: تهذیب اخلاق، تحصیل علم یا ترقی عقل، تکلیف، عدالت خانواده، همبستگی و ... است. (ر. ک: فهرست پیشین، ص ۵۲۷).

۸۰- دانش و ارزش (پژوهشی در ارتباط علم و اخلاق، اخلاق علمی، تکاملی، مارکسیستی و اخلاق واقع بین). عبدالکریم سروش. (چاپ پنجم: تهران، ناشر: ؟، ۱۳۶۱)، ۳۴۸ ص.

موضوع کتاب اخلاق تطبیقی است.

۸۱- دروس فلسفه اخلاق: محمد تقی مصباح. (تهران، انتشارات اطلاعات، ۱۳۶۷)، ۲۰۴ ص.

۸۲- دریچه اخلاق: علی مخصوص کاتب الخاقان. (تهران، چاپخانه آفتاب، ۱۳۲۵).

این رساله در بیان اصول فضایل (حکمت، عدالت،

عفت، شجاعت) و اشاره به برخی از صفات ردیله است که به خامه روان نگاشته. (فهرست پیشین، ص ۵۲۷).

۸۳- دلگشا: آخوند احمد حسین زاده (شیخ الاسلام قفقاز در آخر سده ۱۳ ق). سنگی (بی جا، «تیریز ظاهرا» چاپخانه حاج ابراهیم، ۱۲۹۹).

این کتاب دوره کامل حکمت عملیه است که به خامه روان در عنوان یک مقدمه (در تقسیم حکمت) و چهار باب (در تهذیب اخلاق، تدبیر منزل و سیاست مدن به طریق عقل و شرع) و خاتمه (در بیان معاصی و مخالفت امر الهی و اقسام علوم شرعی و ادبیه و عقلیه و حکمیه) مرتب است. (فهرست پیشین، ص ۵۲۸).

۸۴- دو رساله در اخلاق: ۱- مکارم الاخلاق ۲. گشایش نامه. محمد تقی دانش پژوه (به کوشش). (تهران، دانشکده علوم معقول و منقول، ۱۳۴۲). ط + ۲۵۱ ص، وزیری.

۸۵- دو رساله سهروردی: شیخ اشراق (شهاب الدین ابوالفتح یحیی سهروردی). (تهران، شرکت چاپ خودکار و ایران، ۱۳۱۷).

مجموعه ای است شامل دو رساله (در برخی مطالب سلوک و تصوف): رساله «فی حالة الطفولیة» و رساله «روزی با جماعت صوفیان» با مقدمه دکتر مهدی بیانی. (فهرست پیشین، ص ۵۲۸).

۸۶- دیوان ابن یمین: با تصحیح و مقدمه سعید نفیسی. (تهران، انتشارات کتابفروشی مروج، ۱۳۱۸).

در دیباچه کتاب (صفحه ب) آمده:

«از آثار ابن یمین پیداست که مردی قانع، وارسته و پارسا بوده و به مبادی اخلاقی، پیوستگی تام داشته و به همین جهت اشعار او اختصاصی که در میان سرایندگان پارسی زبان دارد، این است که مقطعات اخلاقی بسیاری سروده است.»

۸۷- دیوان اشعار ناصر بن خسرو قبادیانی: به اهتمام مجتبی مینوی و مهدی محقق. (تهران، مؤسسه مطالعات اسلامی مک گیل دانشگاه تهران، ۱۳۵۷).

۸۸- دیوان حکیم ابوالمجدد و ابن آدم سنائی غزنوی: با مقدمه و حواشی و فهرست، به سعی و اهتمام مدرس رضوی. (بی جا، انتشارات کتابخانه سنائی، بی تا)، ۱۲۲۷ ص.

در مقدمه مصحح چنین نگاشته شده:

با ملاحظه دیوان سنائی معلوم می شود قصاید وی جز آنها که در ایام جوانی در مدح اشخاص گفته، بقیه در بند و موعظت و اشعار اخلاقی و فلسفی و مذهبی و مدح رسول - صلی الله علیه و آله - و بزرگان دین و قطعات عبرت آمیز است و نظر اصلی شاعر بحث و استدلال در مسائل دینی و دعوت به ایمان و معنویت و تحقیر دنیا و اغراض از آرایش به زخارف دنیوی و حث و تحریص بر تقوا و ریاضت و ترک ظواهر و توجه به باطن است. ۱ (مقدمه، صفحه صد و چهل و دو).

۸۹- دیوان کامل شیخ بهائی. شامل اشعار و آثار فارسی، با مقدمه سعید نفیسی. (تهران، نشر چکامه، ۱۳۶۱)، ۲۹۱ ص.

این دیوان شامل غزلیات، مثنویات، رباعیات و حکایات اخلاقی و آموزنده ای تحت عنوان «بند اهل دانش و هوش به زبان گربه و موش» است. شیخ در ذیل یکی از حکایات آورده است:

«ای عزیزان! این گفتگوی موش و گربه را گمان مبرید که بیهوده است! موش نفس آماره شماس است که به مکر و حيله ها می خواهد از دست عقل رهایی یابد و پیروی شیطان کرده، فساد نماید ...» ص ۱۹۳.

۹۰- راه بزرگواری در اسلام. شیخ حسن فرید گلپایگانی. (تهران، چاپخانه تابان، ۱۳۳۶).

این کتاب ترجمه «الذریعة الی مکارم الشریعة» راغب اصفهانی است. (فهرست پیشین، ص ۵۲۹).

۹۱- راه زندگانی. نیکلا حداد مصری، ترجمه علی اصغر حکمت. (تهران، چاپخانه باقرزاده، ۱۳۳۶ ق.) ج ۱.

اصل این کتاب بخشی است از کتابی در حکمت عملی به مسلک فلسفه اخلاق جدید. جلد اول مشتمل است بر این مطالب: مقدمه (در غایت زندگی) و باب اول در کوشش، قابلیت، اقدام، استقامت، مودت، دوستی و نیکوکاری. و جلد دوم مشتمل است بر فصول سه گانه: کار، لوازم عمل و میانه روی. (ر. ک. فهرست پیشین، ص ۵۲۹-۵۳۰).

۹۲- راه نفوذ در دیگران. حسین هاشمیان رفسنجانی. (تهران، چاپخانه علمی، ۱۳۳۸).

این رساله پس از مقدمه ای طولانی به بحثی درباره تواضع و تکریم پرداخته است. (ر. ک. فهرست پیشین، ص ۵۳۰).

۹۳- راهنمای گمشدگان. میرزا حسن مصطفوی. (تهران، ظ: مؤسسه نشر کتاب، ۱۳۶۴ ق.)

این کتاب یک رشته نگارش روایی است در عقاید و اخلاق. (فهرست پیشین، ص ۵۳۱).

۹۴- رسائل خواجه انصاری. (تهران، چاپخانه ارمغان، ۱۳۱۹).

مجموعه ای است شامل هشت رساله از آثار خواجه انصاری با مقدمه و تصحیح سلطان حسین تابنده گنابادی. (فهرست پیشین، ص ۵۳۲).

۹۵- رساله اخلاق و سیر و سلوک. مرحوم علامه سید حسین قزوینی. به کوشش رضا استادی. (قم، در راه حق، ۱۴۰۲ ق.) ۴۸ ص.

۹۶- رساله حقوق. (راه و رسم زندگی از نظر امام سجاد - علیه السلام). ترجمه علی غفوری. (چاپ دوم: تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۹۶ ق.)، ۲۲۱ ص.

۹۷- رساله در صبر. سید محسن صدرالاشرف. (ظ: تهران، بی نا، ۱۳۳۲).

این رساله یک رشته نگارشی است تحقیقی درباره شکیبایی. (فهرست پیشین، ص ۵۳۳).

۹۸- رساله سیر و سلوک. منسوب به سید بحر العلوم، به کوشش رضا استادی (قم، انتشارات هجرت، ۱۴۰۱ ق.)، ۱۱۳ ص.

۹۹- رساله لقاء الله. حاج میرزا جواد ملکی تبریزی. (قم، انتشارات هجرت، ۱۴۰۵ ق.)، ۱۳۷ ص.

۱۰۰- رشف العسل و كشف الغزل. سید محمد هندی هروی. (مشهد، چاپخانه آستانه، ۱۳۱۶ ق.) سنگی

این رساله مرتب است بر دو باب. باب اول در آداب سلوک، ضمن هشت فصل: (از شرائط مرید و مراد و مقامات سلوک، پاره ای از وصایا، ذکر، مراقبه و تفکر، احتیاج به مرشد و مختصری در شرح احوال حافظ شیرازی و مؤلف این کتاب). باب دوم در شرح این غزل حافظ شیرازی: «دل می رود ز دستم - صاحب دلان خدارا پس از این قصیده نوبیه عربی است به نام «قصیده الاربعین» که در هریتی خصال و آداب و موجبات سه گانه جمله از افعال و احوال را به ترتیب نهجی عنوان داشته است، مانند: «ثلاث حیئات تودی للجنون - جهل و جفا و جلاء عن وطن» (فهرست پیشین، ص ۵۳۴).

۱۰۱- رموز نیکوختی. انجمن تبلیغات اسلامی تهران. (تهران، چاپخانه علمی، ۱۳۲۲).

این رساله در بیان موجبات خوشبختی است و جمله ای از مباحث اخلاق را در عنوان چهارگانه: تندرستی، آسایش خیال، برخورداری از نیکبختی جهان و اطمینان به فرجام مندرج داشته است. (فهرست پیشین، ص ۵۳۲).

۱۰۲- روانشناسی اخلاق. انجمن اسلامی دانشجویان آمریکا و کانادا. (تهران، نشر فلسطین، بی تا)، ۶۷ ص، رقعی.

۱۰۳- روضة الانوار عباسی. ملا محمد باقر سیرواری. (تهران، چاپخانه علینقی خان قاجار، ۱۲۸۵ ق). سنگی.

این کتاب در آداب ملوک است که به فرمان شاه عباس صفوی دوم به خامه روان در مدت چند ماه تألیف نموده و مرتب است بر عنوان یک مقدمه (در بیان حکمت احتیاج به پادشاه) و دو قسم. قسم اول در آداب و ملکات نفسانی فاضله و اخلاق ذمیمه (ضمن دو باب از بیان ایمان و رعایت فرائض و سنن، توبه، صبر، رضا، توکل، حلم، عدل، سخاوت، شجاعت) قسم دوم در آداب کشورداری. جمعا در هفت باب و هر بابی شامل فصولی است و در آن به آیات و احادیث استشهاد نموده و مشتمل است بر حکایات مناسبه. (فهرست پیشین، ص ۴۳۰، ۵۳۵).

۱۰۴- زادالسالك. فیض کاشانی. (تهران، چاپخانه سپهر، ۱۳۳۱).

این رساله مختصری است در آداب سلوک با حواشی مفصل سید جلال الدین الحسینی ارموی معروف به «محدث». (فهرست پیشین، ص ۵۳۶).

۱۰۵- زندگی در پرتو اخلاق. ناصر مکارم شیرازی. (قم، انتشارات نسل جوان، بی تا)، ۳۵۲ ص، جیبی.

۱۰۶- ساز و پیرایه شاهان پرمایه. بابا افضل کاشانی. (تهران، چاپخانه خورشید، بی تا).

این رساله در اخلاق و آداب ملوک و جهان داری است و مرتب است بر یک مقدمه و سه گفتار و یک فصل: مقدمه در یاد کردن سبب این نامه. گفتار نخستین اندر معنی پادشاه و یاد کردن پادشاه موجودات جهان که چند صنف اند و انتهای پادشاهی به مردم و باز نمودن مرتبه پادشاهی مردم در قرب به پادشاه پادشاهان با قیاس به مرتبه دیگر پادشاهان. گفتار دوم

اندر بیان کار مردم و پادشاهی او بر شمردن آن چیزها که وی را بنیاید تا پادشاه بودید دیگر مردم. گفتار سوم در عمال و نایبان پادشاه. فصل اندر ختم این نامه (در بیان شاهان لایق و نالایق). این رساله در مجموعه ای موسوم به «مصنفات افضل الدین محمد مرقی کاشانی» چاپ شده. (فهرست پیشین، ص ۴۳۲، ۵۳۶).

۱۰۷- سراج الشیعة فی آداب الشریعة. عبدالله مامقانی. (تهران، جاویدان، بی تا)، ۳۹۸ ص.

این کتاب به رغب نامش، فارسی وینا به گفته مصنف آن، ترجمه کتاب «مرآة الکمال»، یکی دیگر از تألیفات مؤلف به زبان عربی است.

۱۰۸- سفینه النجات. ابوالفضل خراسانی. ج ۱ و ۲. (تهران، چاپخانه پاکتچی، ۱۳۶۴ ق). ج ۳ و ۴. (تهران، پاکتچی، ۱۳۶۵ ق).

این کتاب مجموعه ای است مفصل و موب در اخلاق و تند که در مجلداتی تدوین شده، و هر جلد دارای فهرست مطالب است. جلد اول شامل ۲۵ اصل از اصول چهل گانه در بیان مقام و فضیلت و عجایب خلقت انسان و طریق سلوک، در بیان مهلکات و منجیات. جلد دوم شامل ۱۵ اصل دیگر و متمم جلد پیش است و در بیان مبدا و معرفت، حسن خلق و سوء خلق، امکان تغییر اخلاق، اصول مهلکات و منجیات و راه تهذیب اخلاق و شرایط و موانع سلوک و علامت مؤمنین و درجات انسان و غیر آن است. جلد سوم در بیان لزوم پرده پوشی زنان و مفسد اخلاقی بی حجابی است. جلد چهارم نیز تکملة جلد سوم است. (فهرست پیشین، ص ۵۳۷-۵۳۸).

۱۰۹- سلامان و ايسال. عبدالرحمن جامی. (بمبئی، مطبعة قیمة، ۱۳۵۵ ق).

این اثر به نظم و به سبک داستانی آموزنده و اخلاقی است که دو نفر در آن نقش عمده دارند؛ یکی مظهر پاکی به نام سلامان و دیگری مظهر پلیدی به نام ايسال. چنانکه شاعر بدان اشاره کرده است:

زاده بس پاکدامن آمدست
نام این زاده سلامان آمدست
کیست ايسال؟ این تن شهوت پرست
زیر احکام طبیعت گشته پست

۱۱۰- سموم قتاله. سید محمد تقی سیط شیرازی.

(تهران، بی‌نا، ۱۳۶۸ ق).

این کتاب در بیان جمله‌ای از اخلاق سبئه و مهلکات است. (فهرست پیشین، ص ۵۳۹).

۱۱۱- سنن النبی... محمد حسین طباطبائی. ترجمه و تحقیق محمد هادی فقهی. (تهران، کتابفروشی اسلامیة، ۱۳۶۶)، ۴۱۱ ص.

۱۱۲- سیاست نامه: خواجه نظام الملک طوسی. با مقدمه و تصحیح سید عبدالرحیم خلخالی. (تهران، چاپخانه خورشید، ۱۳۱۰) و یک بار با تصحیح و مقدمه از اقبال آشتیانی (تهران، چاپخانه مجلس شورای اسلامی، ۱۳۲۰) و دیگر بار با مقدمه و تعلیقات و فهرستها از مرتضی مدرس چهاردهی (تهران، چاپخانه حیدری، ۱۳۳۴).

این کتاب که از خواجه نظام الملک شناخته و به نام «سیاستنامه» و «سیرالملوک» و «پنجاه فصل خواجه نظام الملک» خوانده شده، نتیجه تجربه وی در سالیان ممتد وزارت است در آداب و رسوم سلطنت و تدارک امور و رموز کشورداری که در روانی و لطف عبارات، از آثار ممتاز و کم مانند ادب پارسی است و در خصیصه ادبی جامع ایجاز لفظ و اشباع معنی و روانی عبارت است و خالی از مترادفات الفاظ و جمل و تکلفات نامطبوع لفظی و از حیث جمله بندی و قواعد ترکیبی کمتر تحت سیر زبان عرب قرار گرفته است و تشکیلات و آداب اجتماعی عهد سلجوقی را نشان می دهد و دارای اغلاط تاریخی و هم تعصبات مذهبی است ... (ز. ک: فهرست پیشین، ۵۳۹-۵۴۰).

۱۱۳- سیر و سلوک. به قلم یک بانوی ایرانی [حاجیه بی بی نصرت امین]. (تهران، نهضت زنان مسلمان، ۱۳۶۲، ۳۰۰ ص).

این کتاب از مؤلفات استدلالی این رشته است که مراحل دستگانه سلوک را به خامه روان با دلایل و شواهد عقلی و ذوقی بیان داشته و حداقل دو بار پیشتر از این چاپ شده است: (تهران، بی نا، بی تا) و چاپ سوم: (اصفهان، چاپخانه فردوسی، بی تا). (ز. ک: فهرست پیشین، ۵۴۱).

۱۱۴- سیره نبوی. مرتضی مطهری، (قم، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۶۴)، ۲۵۶ ص.

۱۱۵- سیستم اخلاقی اسلام. جعفر سبحانی. (بی جا، نشر دانش اسلامی، بی تا)، ۲۷۹ ص.

۱۱۶- سیمای فرزندگان. رضا مختاری. (چاپ اول):

قم، دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۶۶)، ۵۳۲ ص.

این کتاب ارزنده الگوی بسیار مناسبی است در اخلاق و تهذیب نفس بویژه برای طلاب علوم دینی. مباحث کتاب بدین شرح است: نخستین گام تهذیب نفس، استاد اخلاق سیر و سلوک، دوری از گناه، اخلاص و پاکسازی نیت عبادت و پرستش، دعا، زیارت، توجه و توسل به ائمه - علیهم السلام - سحر خیزی و نماز شب، تکریم عالمان راستین، تواضع و فروتنی، عفو و گذشت، روح مردمی، خدمتگزاری و کمک به تنگدستان، توکل و ...

۱۱۷- شب پنجشنبه. رضا صدر. (تهران، بی نا، ۱۳۳۴). ج ۱؛ (قم، دارالعلم، ۱۳۳۸). ج ۲.

این کتاب، تحریر افادات شفاهی است که در مجالس شبهای پنجشنبه می نموده و بر آن مقدمه می نگاشته. جلد اول درباره «استقامت» است و جلد دوم در بیان خوبی «حسد».

(فهرست پیشین، ص ۵۴۱-۵۴۲).

۱۱۸- شذرات المعارف. آیت الله محمد علی شاه آبادی. (تهران، نهضت زنان مسلمان، ۱۳۶۰)، ۷۴ ص.

۱۱۹- شرح بوستان. محمد خزائلی. (چاپ چهارم: تهران، جاویدان، ۱۳۶۴)، ۴۷۹ ص.

«بوستان آمیزه ای است از عرفان و حکمت و اخلاق و دستورهای زندگی با عباراتی بس شیوا و رسا ... هدف بوستان، تربیت روان و تصفیه قوای نفس و پرورش شور و عشق و راهنمایی همه انواع عواطف و نیروهایی است که باید در راه سعادت دستگیر افراد بشر باشد.» (مقدمه، ضفحه نه- ده).

۱۲۰- شرح شهاب الاخبار. (کلمات قصار بیغمیر خاتم) تألیف: قاضی قضاعی، با شرح فارسی، (شراح: نامعلوم). مقدمه و تصحیح و تعلیق سید جلال الدین حسینی آرموی (محدث). (چاپ دوم: تهران، مرکز انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۶۱). ۳۰+۳۶۶+۳۵ ص.

در ترویج به خواندن این کتاب، شعر زیر سروده شده است: «ان الشهاب شهاب يستضاء به / فی العلم والحلم والأداب والحکم. سقى القضاعی غیث کلنا یقیت / هدی المصابیح فی الأوراق والکلم.» (شذالازار، ص ۱۷۶).

۱۲۱- شناسایی گناه در قرن بیست. سید حسین واعظی.

(مشهد، چاپخانه طوس، ۱۳۷۸ ق.)

این کتاب در موعظه و بیان مکارم اخلاق و معاصی است. رساله های «عرض حال شکوائیه قدک و جوائظ سبعة» و «ام الكتاب» و «ما یصح السجود علیه» و «نظم و نشر» از دیگر آثار مؤلف به ضمیمه چاپ شده است. (فهرست پیشین، ص ۵۴۳-۵۴۴)

۱۲۲- صد پند. سید حسین عدالت. (تهران، مجلس، ۱۳۱۵)، عکسی. (فهرست پیشین، ص ۵۴۴)

۱۲۳- صد میدان. خواجه عبدالله انصاری. به اهتمام قاسم انصاری. (چاپ چهارم: تهران، کتابخانه ظهوری، ۱۳۶۸)، ص ۷۹، رقمی.

۱۲۴- طرائف الحکم یا اندرزهای ممتاز. میرزا احمد آشتیانی. (تهران، کتابفروشی صدوق، ۱۳۴۵). دو جلد به عربی همراه ترجمه به فارسی است.

مؤلف به پیروی از حدیث شریف: «ان هذه النفوس تمل كما تمل الابدان فابتغوا لها طرائف الحکم» و روایت «... فرحوا ما بطرائف الحکم» که هر دو از علی بن ابی طالب - علیه السلام - می باشد، کتاب را به این نام خوانده است.

۱۲۵- علم اخلاق اسلامی (ترجمه کتاب جامع السعادات). ملا مهدی نراقی. ترجمه سید جلال الدین مجتبیوی. (تهران، حکمت، ۱۳۶۶). سه جلد.

۱۲۶- علم اخلاق یا حکمت عملی. محمد علی بامداد. با مقدمه امیری فیروزکوهی. (تهران، چاپخانه علمی، ۱۳۳۷).

این کتاب از مؤلفات جامع این فن است شامل آراء قدیم و جدید که بر جنبه ذوقی و به خامه روان نگاشته. (فهرست پیشین، ص ۵۴۷)

۱۲۷- علم اخلاق. سید جمال الدین اخوی. (تهران، چاپخانه دانشگاه تهران، ۱۳۳۷).

این کتاب دوره کامل این فن و جامع آراء مختلفه شرقی و غربی است. (فهرست پیشین، ص ۵۴۸)

۱۲۸- علم اخلاق. دکتر علی اکبر سیاسی. (تهران، چاپخانه دانشگاه تهران، ۱۳۳۶).

این کتاب مختصری است حاوی اصول اخلاق نظری و عملی مرتب بر پانزده فصل. (فهرست پیشین، ص ۵۴۸)

۱۲۹- علم اخلاق. عبدالرحیم نبهی. (چاپ دوم:

تهران، بی نا، ۱۳۳۱)

مختصری است در فلسفه اخلاق به مملک جدید. (فهرست پیشین، ص ۵۴۸)

۱۳۰- عین الحیاة. ملا محمد باقر مجلسی. (تهران، کتابفروشی و چاپخانه محمد حسن علمی، ۱۳۳۱)، ۶۸۰ ص

قسمت عمده این کتاب شرح مفصلی است بر سفارشهای پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله - به آبادی که آمیخته به نکات اخلاقی و پند و اندرزهای مفید و سازنده می باشد.

۱۳۱- غرر الحکم و درر الکلم آمدی. ترجمه و شرح جمال الدین خوانساری. با مقدمه و تصحیح و تعلیق جلال الدین حسینی ارموی. (تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۶۶)، ۷ جلد.

۱۳۲- غزالی با شما سخن می گوید. (چاپ دوم: تهران، علمی، ۱۳۲۱).

پندنامه ای است منسوب به غزالی؛ چنانکه بیشتر با عنوان «پندنامه» از آن یاد کردیم. (ر. ک: فهرست پیشین، ص ۵۴۹)

۱۳۳- غنچه صد برگ. شامل گفتار جلال الدین محمد بلخی در سیر و سلوک. انتخاب و استخراج میرزا محمد ملک الکتاب از کتاب معروف مشوی. (بمبئی، بی نا، ۱۳۰۹ ق.) سنگی

۱۳۴- فائده البیان. اسدالله جراحی. (تهران، بی نا، ۱۲۹۰ ق.)

این کتاب از مجموعه های گردآمده در پند و نصیحت است. (فهرست پیشین، ص ۵۵۰)

۱۳۵- فرهنگ اخلاق اسلامی. انجمن تبلیغات اسلامی تهران. (تهران، علمی، ۱۳۲۲). این رساله شامل جمله ای از دستورات و مبانی اخلاقی منتخب از قرآن مجید و احادیث شریفه مرتب به ترتیب هجایی است. (فهرست پیشین، ص ۵۵۱)

۱۳۶- فریاد حس. سید محمد رضوی غروی خوانساری. (اصفهان، بی نا، ۱۳۴۵ ق) سنگی.

نگارشی است در احوال و احوال مرگ و قبر، شامل پند و آداب. (فهرست پیشین، ص ۵۵۱)

۱۳۷- فلسفه اخلاق. مرتضی مطهری. (تهران، صدرا، ۱۳۶۶)، ۳۲۳ ص.

این کتاب مجموعه ۱۲ جلسه سخنرانی استاد درباره «فلسفه اخلاق» است. کتاب با بحث درباره «فعل طبیعی» و «فعل اخلاقی» و معیارهایی در آن دو آغاز می شود، و نمونه هایی از فعل اخلاقی ارائه می گردد. در بخشهای بعد معیار در اخلاقی بودن افعال از دیدگاههای مختلف مطرح شده و به نقد و بررسی کشیده می شود. نظریه عاطفی، وجدانی، زیبایی و نظریه پرستش... از مباحث بعدی است. سرانجام استاد می پردازد به اخلاق اسلامی، و «کرامت نفس» را به عنوان محور اخلاق اسلامی مطرح کرده، و عالمانه به بحث از «خود» و «خودشناسی»، «مبارزه با نفس» و معنای دقیق آن پرداخته، و چنانکه شیوه آن بزرگمرد در تمام پژوهشهایشان بوده است، مطلب را به بحرانهای معنوی و اخلاقی در عصر حاضر می کشانند. در پایان نیز از اخلاق کمونیستی و نقد آن و مکتب اخلاقی راسل، سخن به میان آمده است.

۱۳۸- فیه مافیه. جلال الدین محمد بلخی رومی. (تهران، بی نا، ۱۳۳۳ ق).

این مجموعه در معارف و اخلاق است و گردآوری اصلی آن «معارف سلطان ولد» باشد. (برای تفصیل بیشتر ر. ن. فهرست پیشین، ص ۵۵۲-۵۵۳).

۱۳۹- کتب معتبره فی تفسیر القرآن العظیم. کاتب چلباشی. (تهران، بی نا، ۱۳۴۵)، ۶۰۸ ص (با مقدمه و فهرست و تعلیقات).

۱۴۰- قانون اخلاق. رشید یاسمی. (تهران، بی نا، ۱۳۰۷).

این رساله، نگارشی است در مبادی اخلاق طبق فلسفه اخلاق جدید. (فهرست پیشین، ص ۵۵۴).

۱۴۱- قوائم الانوار. میرزا ابوالقاسم شریفی متخلص به «وزان» (تبریز، بی نا، ۱۳۱۰ ق).

این کتاب که نخست موسوم به «شرائط الطریقه و معارج الحقیقه» بوده، در بیان چهارده شرط سلوک است. (فهرست پیشین، ص ۵۵۵).

۱۴۲- کار در اسلام. حاج شیخ یوسف قومنی گیلانی نجفی. (تهران، بی نا، ۱۳۲۴ ق).

این کتاب مجموعه ای است شامل جمله ای از مواعظ و گفتارهای وارد در باب معیشت و کار و کوشش. (فهرست

پیشین، ص ۵۵۵).

۱۴۳- کرائم اخلاق. زین العابدین ذوالمجدین. (تهران، بی نا، ۱۳۲۷). ج ۱.

مختصری است شامل آداب و اخلاق و اعتقادات. مطالب مرتب به حروف هجاء همراه با استدلال به آیات قرآنی است که به بیان معنی خلق و تخلق به اخلاق خداوندی پرداخته. پایان کتاب درباره یأس و ناامیدی و عواقب آن است. (ر. ک: فهرست پیشین، ص ۵۵۷).

۱۴۴- کشف الریبه عن احکام الغیبه. (فارسی)، بیماریهای روانی، غیبت، سخن چینی، حسد. شهید ثانی. ترجمه ابراهیم سید علوی. (تهران، راه امام، ۱۳۶۰)، ۱۷۴ ص.

۱۴۵- کلیله و دمنه. با مقابله عبدالعظیم قریب و تطبیق چندین نسخه معتبر چاپی و خطی. (تهران، انتشارات طاهری، ۱۳۶۲). ۳۳۳ ص.

این کتاب نفیس به تصحیح محققانه آیت الله حسن حسن زاده آملی نیز چاپ و منتشر شده است که در زمان نگاشتن این دستور در دسترس راقم نبود. این کتاب در اخلاق و تهذیب نفوس به زبان طیور و بهائیم است. (ریحانة الادب ج ۸، ص ۲۲۲). دیگران نیز این کتاب را تصحیح نموده اند از جمله مرحوم مجتبی مینوی. (چاپ ششم: تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۶۱)، ۴۵۱ ص.

۱۴۶- کیمیای سعادت. ابو حامد محمد غزالی طوسی، به کوشش حسین خدیو جم. (تهران، مرکز انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۶۱)، دو جلد.

۱۴۷- گلستان سعدی. با شرح محمد جزائلی. (چاپ پنجم: تهران، جاویدان، ۱۳۶۳). ۷۵۲ + ۱۵۲ ص.

گلستان نیز مانند بوستان درباره حکمت عملی و پندهای آموزنده اخلاقی است.

۱۴۸- لوامع الاشراف. جلال الدین دوانی. به تصحیح مولوی محمد هادیعلی و حواشی وی تا لبعه نهم از لامع اول، بقیه حواشی به خاتمه مولوی محمد عبدالغفور. (هند، چاپخانه منشی نول کشور، ۱۲۹۶ ق)، سنگی.

این کتاب که به نام «اخلاق جلالی» معروف است جامع دوره حکمت عملی (تهذیب اخلاق، تدبیر منزل، تدبیر ملان و رسوم پادشاهی) است مؤلف آورده است که مطالب این کتاب

را از اخلاق ناصری گرفته و باجامة نغز به شرح و بسط پرداخته و به آیات قرآنی و احادیث تنوی تمسک بسته و به گفتار حکما و اشعار بلند استشهداد و تمثیل نموده. کتاب مرتب است بر عنوان مقدمه (در مقام و منزلت انسان و اهمیت حکمت عملی) و ۳ (لامع) و هر لامعی مشتمل بر چند لمعه و خاتمه در نصایح افلاطون و ارسطو و غیرهما. (فهرست پیشین، ص ۴۶۲-۴۶۳، ۵۶۳).

۱۴۹- مباحثه النفس. احمد کوزه کنانی (تهران، بی تا، ۱۳۱۷ ق)، سنگی.

رساله ای است در موعظه. رساله های «ایقظ» و «بشارات» بدان ضمیمه شده است. (فهرست پیشین، ص ۵۶۰-۵۶۱).

۱۵۰- مبارزه با نفس یا جهاد اکبر. از سخنان آموزنده و سازنده امام خمینی - قدس الله نفسه الزکیه - (قم، آزادی، بی تا).

۱۵۱- مجالس سبعة. جلال الدین محمد بلخی. (تهران، چاپخانه خاور، ۱۳۱۹).

این کتاب شامل تقریرات منبری هفت مجلس اوست و هفت مکتوب انتخابی از جمله مکاتیب و نامه های او به ضمیمه چاپ شده و جمعا مجموعه اخلاقی ادبی است. (فهرست پیشین، ص ۵۶۱).

۱۵۲- مجمع السعادة. شیخ اسماعیل فقیه تبریزی. (ظ: تبریز، بی تا، بی تا) سنگی.

کتاب مختصری است در بیان صفات پسندیده و ناپسندیده که به ترتیب الفبائی مبوب داشته و به شرح مختصر آن پرداخته. این جلد از اول تا آخر «باب الحیاء» را دارد. (فهرست پیشین، ص ۵۶۱).

۱۵۳- مجمع النصائح. ملا عبدالرسول کاشانی. (تهران، چاپخانه رنگین، ۱۳۳۹).

این کتاب مجموعه ای است، در مواعظ مأثوره از انبیاء و ائمة اطهار و حکماء و شهریاران. (فهرست پیشین، ص ۵۶۱).

۱۵۴- محاسبه. جواد نوربخش. (چاپ اول: تهران، خانقاه نعمت اللهی، ۱۳۵۷). ۱۷+۱۹ ص، رقی.

۱۵۵- مسلک الذهب الی رب الارباب. سید محمد علی شاه عبدالعظیمی. (نجف، چاپخانه علوی، ۱۳۲۷ ق).

این کتاب در آداب سیر و سلوک است به مأثورات شرعی که به جامه روان نگاشته و مرتب است بر دوازده مقام: در عقل، علم، تفکر، مخالفت هوای نفس، دنیا، مختصری در اخلاق خوب و بد، اموری که سالکان را عارض می شود و اموری که اصلین را حاصل می گردد. (فهرست پیشین، ص ۵۶۴).

۱۵۶- منلی القصایین. میرزا محمود طباطبائی (تهران، سنگی، بی تا، ۱۲۸۰).

این کتاب نظیر کتاب «مسکن الفؤاد» شهید ثانی است و تسلیت نامه ای است که برای تسلیت شاهزاده بهمن میرزا فرزند فتحعلیشاه قاجار، (در داغ فرزندی که دیده بود) نگاشته است. کتاب مرتب است بر عنوان یک «فاتحه» و سه «فایحه» و «خاتمه» در صبر و صابری، رضا و تسلیم. (فهرست پیشین، ص ۵۶۵).

۱۵۷- مصادقة الاخوان ۵. (آیین دوستی و برادری در مکتب اسلام). شیخ صدوق، تصحیح متن: محمد مشکوة، مقدمه: سعید نفیسی، ترجمه محمد تقی دانش پژوه. (تهران، تشیع، بی تا). کتاب شامل مباحث و روایات اخلاقی است.

۱۵۸- مصباح السالکین. حاج محمد خان کرمانی. (چاپ دوم: کرمان، چاپخانه سعادت، ۱۳۶۷ ق). دو جلد، این کتاب در آداب سلوک است. مرتب بر یک مقدمه (در خلقت، راه معرفت و غیر آن) و سه مطلب (در شریعت و طریقت و حقیقت) و خاتمه (در ذکر برخی از سالکین). (فهرست پیشین، ص ۵۶۵).

۱۵۹- مصباح الشریعة و مفتاح الحقیقة. در تزکیه نفس و حقایق و معارف الهی، منسوب به امام ششم امام صادق (علیه السلام). ترجمه و شرح حسن مصطفوی. (تهران، انجمن اسلامی حکمت و فلسفه ایران، وزارت فرهنگ و آموزش عالی ۱۳۶۰)، ۴۶۲ ص. مرحوم مجلسی در مقدمه بحار در صحت انتساب این کتاب به امام صادق (علیه السلام) به دیده تردید می نگرد.

۱۶۰- مصباح العارفين. سید صدرالدین کاشف. (اهواز، چاپخانه صافی، ۱۳۳۳).

رسالة مختصری است در اخلاق و آداب سلوک مرتب بر چهل باب. (فهرست پیشین، ص ۵۶۶).

۱۶۱- مصباح الهدایة و مفتاح الکفایة. شیخ عزالدین محمود کاشانی. (تهران، مجلس، ۱۳۲۳ و ۱۳۲۵).

این کتاب چون ترجمه کتاب «عوارف المعارف» است که لباب مطالب آن کتاب را با فوائد دیگر در عنوان ده باب و هر بابی در ده فصل به خامه خوش ترتیب داده، جلال الدین همایون آن را تصحیح و تحشیه و مصدر به مقدمه مفصل و ممتع (در ۱۲۰ صفحه در تاریخ تصوف و ترجمه سهروردی و مؤلف و خصائص ادبی کتاب و املائی نسخه) و مدیل به فهرست مطالب و اعلام داشته است. (فهرست پیشین، ص ۵۶۶).

۱۶۲- معارف بهاء ولد. بهاء الدین محمد بلخی (پدر مولوی). ج ۱-۳ (تهران، مجلس، ۱۳۳۳). ج ۴ (تهران، مجلس، ۱۳۳۸).

این کتاب مجموعه ای است در معارف و مواظظ شامل نکات تفسیری و حدیثی و لطائف عرفانی که به اقتضاء حال در فصولی بیان داشته و در چهار جزء، در ضمن دو جلد تدوین شده؛ هر جلد با تصحیح و مقدمه و حواشی ممتعه و فهارس مدیله به خامه بدیع الزمان فروزانفر. (فهرست پیشین، ص ۵۶۷).

۱۶۳- معراج السعاده. ملا احمد نراقی. (تهران، جاویدان، بی تا)، ۶۷۴ ص.

حاج شیخ عباس قمی درباره این کتاب نوشته است: الحق کتابی بهتر از این کتاب در این فن شریف [اخلاق] به زبان فارسی تألیف نشده و بر طالبان مراتب سعادت لازم است که در همه حال این کتاب مستطاب را با خود داشته و از آن بهره مند شوند. (مقدمه کتاب «خلاصه معراج السعاده»).

۱۶۴- معیار الاخلاق. سیاح (عبدالرحمن بن حاج محمد صادق) تاشکندی. (سنگی، تاشکند، بی تا، ۱۳۳۰ ق).

این کتاب از مختصرات استدلالی این فن است در بیان نفس ناطقه، عظمت و مفهوم اخلاق، اغلاط در مفهوم اخلاق و اکتساب اخلاق، فضائل و ذنابل اخلاقی، اسباب و آثار اخلاق، معاشرت، پندهایی از حکما و رعایت جمله ای از آداب و دستورها و با ترجمه منظوم جمله ای از کلمات قصار علوی پایان یافته. (ر. ک. فهرست پیشین، ص ۵۶۹-۵۷۰).

۱۶۵- مفتاح الرزق. میرزا محمد ملک الکتاب شیرازی (سنگی، بمبئی، بی تا، ۲۱۵ ق).

کتاب دستور العمل (حاج و مخدوم) و روشن معاشرت با طبقات مردم است. (فهرست پیشین، ص ۵۷۰).

۱۶۶- مفتاح الفلاح. علامه شیخ بهاء الدین

محمدالعاملی. ترجمه علی بن طیفور یسطامی به ضمیمه: مسأله نور علی نور در ذکر و ذاکر و مذکور از آیت الله حسن زاده آملی. (تهران، انتشارات حکمت، ۱۳۶۶)، ۴۶۲ ص.

مفتاح الفلاح در کتب ادعیه فرهنگ شیعی، دارای مرتبتی والا می باشد. اهمیت این اثر به لحاظ جلالت و مقام رفیع علمی و معنوی گرد آورنده است که با شناخت دقیق و فهم عمیق خود از معارف معصومین (علیهم السلام) مجموعه ای از احادیث مستقن وارده در این باب را گردآوری کرده است. ویژگی دیگر این مجموعه در این است که یک برنامه روحی و روانی برای تمام اوقات شبانه روز ارائه می کند بدین معنی که انسان در هر ساعتی از شبانه روز که حال و هوای دعا و استغاثه داشته باشد، می تواند با مضامین درخور و شایسته، با معبود و معشوق یگانه خود رازونیز نموده و روح خود را در پرتو انوار و اشراقات قدسیه الهی قرار دهد. بدین لحاظ اساتید اخلاق و عرفان، مواظبت و عمل به این کتاب را توصیه نموده اند، از جمله مرحوم آیت الله حسینقلی همدانی که به فرموده بعضی از بزرگان سیصد تن از اولیاء الله در محضر انوار او تربیت شده اند، فرموده است: «مفتاح الفلاح» شیخ بهائی برای عمل کردن خوب است. (مقدمه مفتاح الفلاح، ص ۱، به قلم آیت الله حسن زاده).

۱۶۷- المفید للمستفید. بابا افضل کاشانی، به استنساخ، تصحیح و مقدمه حاج سید نصرالله تقوی. (تهران، ارمان، ۱۳۱۰).

این رساله از مؤلفات استدلالی مختصر در تهذیب اخلاق است. (فهرست پیشین، ص ۵۷۰).

۱۶۸- مقالات احمدیه. میرزا احمد آشتیانی. (تهران، چاپخانه آفتاب، ۱۳۱۶) و با تجدیدنظر (تهران، چاپ زهره، ۱۳۳۶).

این کتاب در اصول اخلاق است با ذکر شواهد عقلی و سمعی و ذوقی مرتب بر سر مقاله. (فهرست پیشین، ص ۵۷۰).

۱۶۹- مقدمه علم اخلاق. صلاح الدین سلخوئی (کابل، چاپخانه عمومی، ۱۳۳۱).

این کتاب از مقالات استدلالی این فن است و جامع مسلک قدیم و جدید است. (فهرست پیشین، ص ۵۷۱).

۱۷۰- مکالمات. ترجمه و تألیف حسین کاظم زاده
 ایرانشهر. (تهران، چاپخانه دانشگاه، ۱۳۳۴).
 این کتاب شامل افکار کفوسیوس است درباره ای از
 مطالب اخلاقی (درباره آزاده مرد، راست و نیکی زندگی و ...
 (فهرست پیشین، ص ۵۷۲).
 ۱۷۱- منازل السائرين - خواجه عبدالله انصاری - ترجمه و
 شرح با استفاده از آثار دیگر خواجه: روان فرهادی. (تهران،
 مولی، ۱۳۶۱). ۵۴۵ ص.
 ۱۷۲- منتخب سعید. حافظ محمد سعید کولوی. (چاپ
 سنگی، اسلام آباد، چاپخانه محمدی، بی تا).
 این کتاب مجموعه ای است در بیان اجناس فضائل،
 تهدید گناهکاران و ذکر لطف خدا، دوست و دشمن و تدبیر
 امور و ترجمه جمله ای از کلمات قصار علوی مرتب بر یک
 مقدمه و پنج باب شامل گفتار دانایان و اشعار. بالجمله جنبه
 ادبی کتاب غالب بر جنبه علمی است. (فهرست پیشین،
 ص ۵۷۳).
 ۱۷۳- منتهی المقال. شیخ علی قرنی. (قم، حکمت،
 ۱۳۳۳).
 این کتاب در موعظه و آداب و مشتمل است بر چهار فصل
 در وظائف علماء و توانگران و تهیدستان و نادانان و زناشویی و
 حقوق و تربیت اولاد. (فهرست پیشین، ص ۵۷۶).
 ۱۷۴- منهاج السالکین. شیخ علی تقی بن شیخ زین الدین
 احمد احسانی. (تبریز، چاپخانه رضائی، ۱۳۷۵ ق).
 این کتاب مرتب بر یک مقدمه و پنج باب و خاتمه در بیان
 ماهیت اخلاق و چگونگی اتصاف به اخلاق پسندیده و پرهیز از
 اخلاق ناپسند دنیا و پارسایی و پارسایان حقیقی، صبر و شکر
 است. (فهرست پیشین، ص ۵۷۴).
 ۱۷۵- منهاج العابدین. محمد غزالی. ترجمه محمد بن
 عبدالجبار سعدی ساوی. تصحیح احمد شریعتی. (تهران،
 بنیاد فرهنگ ایران)، (انجمن حکمت و فلسفه ایران)، بیست و
 چهار + ۲۳۶ ص.
 ۱۷۶- می باید پسندید. رای چند [کذا] (چاپ سنگی،
 لکهنو، چاپخانه نولکشور، ۱۳۱۴ ق).
 این رساله، پند نامه مختصری است و در نگارش آن تفنن
 ادبی به کار برده است. (فهرست پیشین، ص ۵۷۵).
 ۱۷۷- می باید دید. محمد حسین طالب پوری مرشد

آبادی. (چاپ سنگی، کانیور، چاپخانه نولکشور، ۱۳۹۸ م).
 این رساله ۳۱ پند است که مؤلف برای فرزندش ابوالهدی
 محمد عظیم جمع داشته و به این نام نامیده است. (فهرست
 پیشین، ص ۵۷۶).
 ۱۷۸- میزان الاخوة. شیخ عیسی لوازسانی. (چاپ
 سنگی، تهران، چاپخانه علمی، ۱۳۴۸ ق).
 رساله در بیان آداب و شرائط و علامات دوست و دوستی
 با استدلال و استشهاد به مآثورات شرعی و اشعار فارسی و
 عربی و داستانهای مناسب است. (فهرست پیشین، ص ۵۷۶).
 ۱۷۹- میزان الانسان. محمد علی صفوت. (تبریز،
 چاپخانه سعادت، ۱۳۱۲).
 این کتاب مجموعه ای است درباره آداب و مباحث
 اخلاقی مطابق برنامه وزارت فرهنگ و وقت، شامل شواهد دینی
 و ادبی، مرتب بر سه جزء. (فهرست پیشین، ص ۵۷۶).
 ۱۸۰- میزان المعرفة و برهان الحقیقه. حاج میرزا حسن
 صفی علیشاه. (تهران، ۱۳۲۱ ق).
 این رساله مختصری است در حقیقت و لزوم سلوک و تمیز
 سالکان از سالک نمایان و آداب سلوک و پند و رسم معاشرت
 برای تمامی طبقات که به خامه روان نگاشته. (فهرست پیشین،
 ص ۵۷۷).
 ۱۸۱- نجاتیه. شیخ ابو محمد با یزید بن عنایت الله
 بسطامی (بایزید بسطامی ثانی)، با تصحیح و پیش گفتار مختصر
 و حواشی اثر سید جلال الدین محدث. (تهران، چاپخانه
 حیدری، ۱۳۳۴).
 این کتاب مرتب است بر دو باب در غیبت و توبه. مبحث
 غیبت آن خلاصه «کشف الریبه» شهید ثانی است. (فهرست
 پیشین، ص ۵۷۸).
 ۱۸۲- نزهة النواظر. (ترجمه معدن الجواهر کراچکی)
 شامل احادیث اخلاقی حاج شیخ عباس قمی. (قم، در راه
 حق، ۱۳۶۵)، ۱۵۷ ص، جیبی.
 ۱۸۳- نصائح الملوك فی السیر والسلوك. میرزا (محمد)
 رضا کلهر. (چاپ سنگی، تهران، بی تا، ۱۲۹۰ ق) و چاپ
 عکسی (تهران، چاپخانه مظاهری، ۱۳۳۵).
 مؤلف، کتاب را به خط نستعلیق زیبای خود نوشته است.
 (فهرست پیشین، ص ۵۸۰).
 ۱۸۴- نصیحة الملوك. ابو حامد محمد غزالی. با تصحیح

و مقدمه منمّع جلال همایی. (تهران، چاپخانه مجلس، ۱۳۱۵ - ۱۳۱۷).

این کتاب در حکمت عملی و سیرت پادشاهان و درباریان و از متون ادبی است که به نام سلطان محمد بن ملکشاه سلجوقی تألیف داشته. نخست مختصری در اصول اعتقاد آورده و سپس سیرت پادشاهان و وزیران و دبیران، و صفت و حکمت‌های دانایان و خردمندان و مختصری در تدبیر منزل (ذکر صفات و طبیعت زنان)، و در هر مبحثی روایات و حکایاتی مناسب آورده. (فهرست پیشین، ص ۵۸۰).

۱۸۵- نعم الرفیق. محمد علی صفوت. (قم، بی نا، ۱۳۲۷).

مجموعه ای است به فارسی و عربی از گفتار بلغاء و حکما در مواضع مختلف. (فهرست پیشین، ص ۵۸۰).

۱۸۶- نمونه ای از معارف اسلام. شیخ علی فصیحی. (مشهد، چاپخانه خراسان، ۱۳۳۸).

این کتاب از مجموعه های گردآمده در پند و اخلاق در شرح مطالب و مباحث آن را به ترتیب الفبایی تنظیم داشته در هر مبحثی به ترتیب روایات (باترجمه) و اشعار و حکایات مناسب را آورده. (فهرست پیشین، ص ۵۸۰ - ۵۸۱).

۱۸۷- واردات غیبی. حبیب الدین محمد (بن علی اصغر). (تهران، چاپخانه خراسان، ۱۳۲۱ ق).

کتاب مرتب است بر دو بخش: بخش اول فارسی در اخلاق و بخش دوم عربی در الهیات. (فهرست پیشین، ص ۵۸۱ - ۵۸۲).

۱۸۸- واژه های اخلاقی از اصول کافی. تهیه و تنظیم ایراهیم پیشوائی. (قم، یاسر، ۱۳۶۱)، ۱۷۳ ص.

۱۸۹- هدیه السالکین. حاج شیخ محمدرضا کلباسی. (چاب سنگی، اصفهان، چاپخانه فرهنگ، ۱۳۶۲ ق).

این رساله در آداب سلوک است. لباب مطالب این رشته را به خامه روان، ضمن دوازده امر و خاتمه بیان داشته و در عین اختصار شامل لطائف حدیثی و عرفانی و پند داستان است. (فهرست پیشین، ص ۵۸۲).

۱۹۰- هدیه المحب. ملاعبدالرسول کاشانی. (چاب سنگی، تهران، چاپخانه میرزا علی اصغر، ۱۳۲۵ ق). این

کتاب در بیان تدبیر منزل و مال و تربیت اولاد و آداب معاشرت است. (فهرست پیشین، ص ۵۸۲ - ۵۸۳).

۱۹۱- هنر انسان بودن. احمد صبور اردوبادی. (تبریز، انتشارات علمی - مذهبی، بی تا). ی + ۲۲۱ ص، وزیری.

۱۹۲- هویت صفتی روحانی. محمدرضا حکیمی، (قم، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۶۱)، ۱۰۴ ص.

۱۹۳- ینبوع الاسرار فی نصایح الابرار. کمال الدین حسین خوارزمی. به اهتمام مهدی درخشان. (تهران، انجمن استادان و ادبیات فارسی، ۱۳۶۰)، ۴۷۲ ص.

این کتاب به سال ۸۳۲ ق تألیف شده و از جمله آثار است که در مقوله اخلاق اسلامی قرار دارد، مؤلف خط مشی اخلاقی را در آن بدین گونه تعیین می کند که نخست باید خدا را شناخت و از راه عبودیت و انجام ارکان عبادات بدو تقرب جست و سپس فضائل و ردائل را از هم مشخص می کند تا انسان بتواند خود را از ردائل صفات که جنود جهلند، دور و به فضائل صفات که جنود عقلمند، نزدیک نماید. (ر. ک: مقدمه کتاب، ص ۳).

۱- ر. ک: چهل حدیث. آیت الله العظمی حضرت امام خمینی - قدس سره. (تهران، مرکز نشر فرهنگی رجاء).

۲- یعنی راهنما.

۳- اقتباس از دعای مکارم الاخلاق؛ یکی از ادعیه سازنده و پند آموز حضرت امام سجاد علیه السلام.

۴- این کتاب به این نام: «راهنمای سعادت» نیز چاپ شده (تهران، چاپخانه سعیدی، ۱۳۴۱) و رساله «التشرف بتعریف وقت التکلیف» از ابن طاووس همراه با ترجمه اش بدان ضمیمه شده است. (ر. ک: فهرست پیشین، ص ۵۳). دکتر اسدالله میثری این کتاب را ترجمه کرده است.

۵- اسم صحیح این کتاب «الخوان» است نه «مصادقه الاخوان» و مؤلفش نیز پدر شیخ صدوق است. (ر. ک: منیه المرید، تحقیق رضا مختاری، ص ۴۱۶).